

STRATEGIA ROZWOJU OŚWIATY MNIEJSZOŚCI NIEMIECKIEJ W POLSCE

Spis treści

Wstęp.....	2
I. Przesłanki do opracowania Strategii.....	2
II. Stan oświaty mniejszości niemieckiej w Polsce.....	4
1. <i>Podstawy prawne organizowania szkół z językiem niemieckim jako językiem mniejszości narodowej</i>	4
2. <i>Struktura oświaty mniejszości niemieckiej w Polsce.....</i>	6
2.1 Lokalizacja szkół z językiem niemieckim jako językiem mniejszości narodowej	6
2.2 Sieć szkół z językiem niemieckim jako językiem mniejszości narodowej w roku szkolnym 2005/2006.....	6
2.3 Dynamika zmian sieci szkolnej i liczby uczniów w latach szkolnych 1990-2006.....	8
3. <i>System zarządzania i finansowania oświaty.....</i>	10
4. <i>Treści nauczania.....</i>	12
4.1. Programy szkolne.....	12
4.2. Podręczniki szkolne	14
4.3. Finansowanie podręczników dla mniejszości narodowych i etnicznych.....	16
4.4. Rzecznawcy.....	18
5. <i>System oceniania i egzaminowania.....</i>	19
6. <i>Nauczyciele języka niemieckiego jako języka mniejszości narodowej (doradztwo metodyczne).....</i>	19
III. Propozycje działań i rozwiązań – zalecenia.....	21
1. <i>Struktura oświaty mniejszości niemieckiej w Polsce.....</i>	21
2. <i>System zarządzania i finansowania oświaty.....</i>	22
3. <i>Treści nauczania.....</i>	22
3.1. Programy szkolne.....	22
3.2. Podręczniki szkolne.....	22
3.3. Finansowanie podręczników dla mniejszości narodowych i etnicznych.....	22
3.4. Lista rzeczoznawców.....	22
4. <i>Nauczyciele języka niemieckiego jako języka mniejszości narodowej (doradztwo metodyczne).....</i>	22
IV. Monitorowanie realizacji Strategii.....	23
V. Załączniki	24

Wstęp

Celowość opracowania niniejszego dokumentu, podejmującego próbę odpowiedzi na pytanie o przyszłość oświaty niemieckiej mniejszości narodowej w Polsce, potwierdzają - z jednej strony ranga, jaką w Rzeczypospolitej Polskiej nadaje się realizacji praw mniejszości narodowych i etnicznych, z drugiej zaś - wyzwania wynikające ze specyfiki tej części oświaty polskiej, która umożliwia podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej uczniów należących do mniejszości niemieckiej, będącej najliczniejszą grupą mniejszościową w Polsce. Podczas spisu ludności i mieszkań przeprowadzonego w 2002 r. narodowość niemiecką zadeklarowało 147 094 obywateli RP.

Zgodnie z obowiązującym w Polsce prawem oraz międzynarodowymi zobowiązaniami naszego kraju, osoby należące do mniejszości niemieckiej mają prawo zarówno do nauki języka, jak i do nauki w języku niemieckim jako języku mniejszości narodowej. Zasada ta, z powołaniem się na standardy międzynarodowe dotyczące mniejszości narodowych, została przywołana także w art. 20 i 21 *Traktatu między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy*, podpisanego w Bonn w dniu 17 czerwca 1991 r. (Dz. U. z 1992 r. Nr 14, poz. 56).

Od roku szkolnego 1992/93 notowany jest dynamiczny rozwój oświaty dla mniejszości niemieckiej w Polsce, głównie na poziomie szkolnictwa podstawowego (zał.2). Jednak, jak wynika z analiz przedstawionych w dalszej części *Strategii*, rozwojowi ilościowemu tego szkolnictwa nie towarzyszy rozwój jakościowy. Zatem głównym celem niniejszej *Strategii* jest zdefiniowanie problemów oświaty mniejszości niemieckiej w Polsce i określenie działań, których podjęcie wpłynie na poprawę sytuacji. Szczególnej uwagi wymagają baza dydaktyczna i przygotowanie kadry nauczycielskiej.

Strategia rozwoju oświaty mniejszości niemieckiej w Polsce została opracowana wspólnie przez Ministerstwo Edukacji Narodowej oraz Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji. Dokument ten powstał przy udziale jednostek samorządu terytorialnego, kuratorów oświaty, a także organizacji mniejszości niemieckiej w Polsce - jest zatem wspólnym dokumentem administracji rządowej i samorządowej oraz mniejszości niemieckiej w Rzeczypospolitej Polskiej.

I. Przesłanki do opracowania *Strategii*

Niniejsza *Strategia* jest - po opracowanej w 2001 r. *Strategii rozwoju oświaty mniejszości litewskiej w Polsce* - drugim dokumentem, podejmującym specyficzne problemy oświaty dla mniejszości narodowych w Polsce. O ile jednak przesłanką formalną do opracowania takiego dokumentu w odniesieniu do mniejszości litewskiej były zobowiązania międzynarodowe Rzeczypospolitej Polskiej, wynikające z protokołów uzgodnień dwustronnych na szczeblu rządowym i parlamentarnym, o tyle w przypadku niniejszego dokumentu nie zachodzą tego typu przesłanki wynikające ze współpracy bilateralnej.

Należy jednak zauważyć, że przedstawiciele mniejszości niemieckiej, jako jedynej mniejszości narodowej w Polsce, opracowali *Strategię rozwoju organizacji mniejszości niemieckiej w Polsce*, wymieniając jako jeden z głównych celów planowanych działań rozwój

szkolnictwa mniejszości niemieckiej w Rzeczypospolitej Polskiej. Kolejnym wartym odnotowania dokumentem jest *Strategia Języka i Kultury Kaszubów* opracowywana przez Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie.

Poniżej zostały przytoczone postulaty mniejszości niemieckiej, które stanowią odzwierciedlenie ich potrzeb i oczekiwań w dziedzinie oświaty.

1. Sieć szkolna:

- utworzenie zespołu szkół dwujęzycznych (obejmującego gimnazjum i szkoły ponadgimnazjalne) wyposażony w internat; zespół szkół dwujęzycznych, oprócz oczywistej roli edukacyjnej, powinien także pełnić rolę instytucji kulturotwórczej oraz zapewnić podtrzymywanie tożsamości narodowej uczniów,
- rozwój sieci dwujęzycznych przedszkoli i szkół podstawowych,

2. Finansowanie edukacji mniejszości niemieckiej:

- zmiana systemu finansowania oświaty poprzez rozróżnienie szkół/oddziałów dwujęzycznych i z językiem wykładowym od szkół z dodatkową nauką języka mniejszości narodowej oraz przyznanie tym pierwszym wyższych wag,
- uwzględnienie w systemie finansowania podziału na grupy klas liczących ponad 26 uczniów, w których nauczany jest język niemiecki jako język ojczysty,

3. Treść nauczania - programy nauczania, podręczniki:

- wprowadzenie bardziej czytelnego i przejrzystego systemu zakupu podręczników do nauki języka mniejszości narodowej,
- przygotowanie programu nauczania i podręcznika do nauki historii i geografii kraju ojczystego,
- wydanie brakujących podręczników do nauki poszczególnych przedmiotów w języku niemieckim,

4. Nauczyciele i doradcy metodyczni języka niemieckiego:

- utworzenie systemu grantów w celu wspierania doradztwa metodycznego dla nauczycieli języka mniejszości narodowej,
- utworzenie na kierunku germanistyki dodatkowej specjalizacji – nauczanie języka niemieckiego jako języka ojczystego, w ramach której przekazywany program zostałby rozszerzony o metodykę nauczania języka niemieckiego jako ojczystego oraz o zagadnienia związane ze zwyczajami, kulturą, literaturą i historią mniejszości niemieckiej w Polsce,

5. Wprowadzenie dwujęzycznych świadectw dla szkół dwujęzycznych.

6. Intensyfikacja wymiany uczniów i nauczycieli między Polską i Niemcami.

Powyższe postulaty stanowią merytoryczną przesłankę do opracowania *Strategii rozwoju oświaty mniejszości niemieckiej w Polsce*. Szkolnictwo mniejszości niemieckiej charakteryzuje się występowaniem specyficznych problemów oświatowych. Rozwiązanie tych problemów wymaga określenia, a następnie podjęcia konkretnych działań przez różne podmioty, które współuczestniczą w realizacji procesu dydaktycznego i są współodpowiedzialne za jego jakość i prawidłowy przebieg.

II. Stan oświaty mniejszości niemieckiej w Polsce

1. Podstawy prawne organizowania szkół z językiem niemieckim jako językiem mniejszości narodowej

Organizowanie nauczania języka i w języku mniejszości narodowych w ramach polskiego systemu oświaty opiera się na przepisach szeregu aktów prawa wewnętrznego i międzynarodowego, które zostały wymienione poniżej.

- Art. 35 *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej* z dnia 2 kwietnia 1997 r., (Dz.U. Nr 78, poz. 483),
- *Konwencja ramowa Rady Europy o ochronie mniejszości narodowych* (Dz.U. z 2002 r., Nr 22, poz. 209),
- Art. 20 i 21 *Traktatu między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy* z dnia 17 czerwca 1991 r. (Dz. U. z 1992 r. Nr 14, poz. 56),
- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Federalnej Niemiec o współpracy kulturalnej z dnia 14 lipca 1997 r.* (Dz.U. z 1999 r. Nr 39, poz. 379),
- Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o *mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* (Dz.U. Nr 17, poz. 141 z późn. zm.),
- Art. 13 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o *systemie oświaty* (tekst jednolity: Dz.U. z 2004 r., Nr 256, poz. 2572, z późn. zm.),
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 3 grudnia 2002 r. w *sprawie warunków i sposobu wykonywania przez szkoły i placówki publiczne zadań umożliwiających podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej, językowej i religijnej uczniów należących do mniejszości narodowych i grup etnicznych* (Dz.U. Nr 220, poz. 1853),
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 r. w *sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych* (Dz.U. Nr 199, poz. 2046, z późn. zm.),
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 26 lutego 2002 r. w *sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół wraz z załącznikiem* (Dz. U. Nr 51, poz. 458, z późn. zm.),
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 12 lutego 2002 r. w *sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych* (Dz.U. Nr 15, poz. 142, z późn. zm.),

- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 5 lutego 2004 r. *w sprawie dopuszczania do użytku szkolnego programów wychowania przedszkolnego, programów nauczania i podręczników oraz cofania dopuszczenia* (Dz.U. Nr 25, poz. 220),
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 maja 2001 r. *w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół* (Dz.U. Nr 61, poz. 624, z późn. zm.),
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 września 2000 r. *w sprawie rodzajów, zasad tworzenia, przekształcania i likwidowania oraz zasad działania placówek doskonalenia nauczycieli, obowiązujące od dnia 22 października 2002 r.* (Dz.U. Nr 85 poz. 956, z późn. zm.),
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 22 grudnia 2005 r. *w sprawie sposobu podziału części oświatowej subwencji ogólnej dla jednostek samorządu terytorialnego w roku 2006* (Dz.U. Nr 226, poz. 2231). Uwaga: rozporządzenia w sprawie zasad podziału części oświatowej subwencji ogólnej dla jednostek samorządu terytorialnego wydawane są corocznie i obowiązują w określonym roku budżetowym,
- Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. *Karta Nauczyciela* (tekst jednolity: Dz.U. z 2003 r., Nr 118, poz. 1112 z późn. zm.).

Na mocy przepisów wymienionych wyżej aktów można zdefiniować „szkołę dla mniejszości narodowych” jako szkołę, w której spełnione są następujące warunki:

- dyrektor szkoły organizuje nauczanie języka lub w języku mniejszości narodowej na pisemny wniosek rodziców lub prawnych opiekunów dziecka (albo samych uczniów, z chwilą ukończenia przez nich 16 lat), składany przez nich na zasadzie dobrowolności,
- nauczanie języka mniejszości narodowej organizowane jest zgodnie z przepisami o ramowych planach nauczania, w wymiarze określonym dla wybranej formy organizacyjnej nauczania języka mniejszości na odpowiednim etapie edukacyjnym,
- nauczanie języka mniejszości narodowej oraz historii i geografii kraju pochodzenia mniejszości odbywa się na podstawie dopuszczonych do użytku szkolnego przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania programów i podręczników szkolnych, określonych jako programy i podręczniki dla mniejszości narodowych,
- sposób i warunki wykonywania przez szkołę zadań umożliwiających podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej i językowej (w tym: cele i zadania szkoły wynikające zarówno z przepisów prawa, jak i z zapisów zawartych w szkolnym programie wychowawczym, przyjęta forma nauczania języka mniejszości i zgodny z nią wymiar godzin nauczania i inne) zostały określone w statucie szkoły i innych dokumentach szkolnych.

Uwagi i wnioski

- Wnioski wynikające z nadzoru pedagogicznego, potwierdzone sygnałami przekazywanymi przez kontrole NIK, świadczą o tym, że nie wszystkie szkoły, zgłaszające do GUS informacje o wykonywaniu zadań na rzecz podtrzymywania tożsamości narodowej uczniów należących do mniejszości niemieckiej w Polsce, spełniają powyższe warunki.
- Konieczne jest zatem podjęcie działań - w ramach sprawowanego przez kuratoria oświaty nadzoru pedagogicznego - wspomagających dyrektorów szkół w uporządkowaniu, pod względem organizacyjnym i formalnym, wykonywania zadań związanych z podtrzymywaniem tożsamości narodowej uczniów należących do mniejszości niemieckiej w Polsce.

2. Struktura oświaty mniejszości niemieckiej w Polsce

2.1. Lokalizacja szkół z językiem niemieckim jako językiem mniejszości narodowej

Szkoły z nauczaniem języka niemieckiego jako języka ojczystego mniejszości narodowej są zlokalizowane na terenie województw opolskiego, śląskiego oraz warmińsko-mazurskiego, chociaż większe skupiska mniejszości niemieckiej występują również na terenach województw: dolnośląskiego, pomorskiego oraz zachodniopomorskiego.

Szkoły organizują naukę języka niemieckiego w wybranej formie organizacyjnej, zdecydowanie dominują jednak szkoły z dodatkową nauką języka niemieckiego.

Uwagi i wnioski

- Pierwszym efektem rozpoczęcia prac nad projektem *Strategii rozwoju oświaty mniejszości niemieckiej w Polsce* było uruchomienie od dnia 1 września 2005 r. nauczania języka niemieckiego jako języka ojczystego w województwie warmińsko-mazurskim.
- Lokalne skupiska mniejszości niemieckiej zamieszkującej w województwach zachodniopomorskim, pomorskim i dolnośląskim do tej pory – mimo prawnych możliwości – nie zgłaszały wniosków w sprawie zorganizowania w szkołach publicznych nauczania języka niemieckiego jako języka ojczystego mniejszości narodowej, co można tłumaczyć przyczynami natury demograficznej.

2.2. Sieć szkół z językiem niemieckim jako językiem mniejszości narodowej w roku szkolnym 2005/2006 ¹

Poniżej przedstawiono informacje dotyczącą szkół z nauczaniem języka niemieckiego jako języka ojczystego mniejszości w roku szkolnym 2005/2006, według danych GUS, pozyskanych w oparciu o złożone przez szkoły i organy prowadzące formularze S15 oraz SIO.

---

¹ dane zawarte w tym punkcie pochodzą z GUS i SIO

Województwo	Liczba szkół	Liczba uczniów
opolskie ²	266	26 201
śląskie	113	10225
warmińsko-mazurskie	6	64
ogółem	385	36490

**Liczba uczniów oraz placówek
prowadzących nauczanie języka niemieckiego jako języka ojczystego mniejszości
narodowej na wszystkich etapach nauczania w roku szkolnym 2005/2006**

Województwo	Typ placówki	Liczba placówek	Liczba uczniów
opolskie³	przedszkola	25	842
	oddz. przedszkolne	14	127
	szkoły podstawowe	186	17692
	gimnazja	55	7667
ogółem		280	26328
śląskie	przedszkola ⁴	14	356
	oddz. przedszkolne	4	67
	szkoły podstawowe	74	6470
	gimnazja	24	3282
	licea	1	117
ogółem		117	10292
warmińsko-mazurskie⁵	szkoły podstawowe	3	39
	gimnazja	3	25
ogółem		6	64

Porównanie danych przekazywanych przez GUS z informacjami uzyskiwanymi w ramach sprawowanego przez kuratoria oświaty nadzoru pedagogicznego wskazuje na występowanie rozbieżności w statystyce szkolnej. Jak wynika z sygnałów przekazywanych w wyniku kontroli przeprowadzanych przez NIK, niektóre organy prowadzące szkoły zgłaszają w arkuszach statystycznych S -15 wszystkich uczniów uczących się w danej szkole języka niemieckiego (bez rozróżniania, czy jest to nauka języka niemieckiego jako języka mniejszości narodowej, czy niemieckiego jako języka obcego). Wynika to z faktu, że w szkołach tych w jednej grupie klasowej w tych samych zajęciach z języka niemieckiego uczestniczą zarówno uczniowie, którzy złożyli wnioski w sprawie zorganizowania języka mniejszości narodowej, jak i ci, którzy wybrali język niemiecki jako język obcy.

² dane z SIO zweryfikowane przez Opolskiego Kuratora Oświaty

³ dane z SIO zweryfikowane przez Opolskiego Kuratora Oświaty

⁴ w tym oddziały przedszkolne dla 6-latków przy szkołach podstawowych

⁵ w roku szkolnym 2006/2007 na terenie województwa warmińsko-mazurskiego nauczanie języka niemieckiego jako języka ojczystego mniejszości prowadzone jest w 3 szkołach podstawowych dla 33 uczniów oraz w 1 gimnazjum dla 6 uczniów.

Przytoczone dane statystyczne (często obejmujące łącznie uczniów pochodzenia niemieckiego i polskiego) nie odpowiadają zatem ani rzeczywistej liczbie uczniów, którzy zadeklarowali chęć nauki języka niemieckiego jako języka ojczystego mniejszości (w ramach praw przysługujących w Polsce mniejszościom narodowym i etnicznym), ani rzeczywistej liczebności środowiska dzieci i młodzieży, których rodzice deklarują przynależność do mniejszości niemieckiej żyjącej na terenie Rzeczypospolitej Polskiej.

Uwagi i wnioski

- Sieć szkół w województwie opolskim i śląskim, które organizują nauczanie języka niemieckiego jako języka mniejszości, powstała na terenach zamieszkałych przez liczne i stosunkowo zwarte społeczności mniejszości niemieckiej, co powoduje że większość placówek tworzących tę sieć to szkoły średnie i duże.
- Nauczanie języka niemieckiego jako ojczystego mniejszości narodowej odbywa się przede wszystkim w formie przedmiotu dodatkowego (mającego status przedmiotu obowiązkowego z chwilą jego wyboru przez ucznia). Widoczna też jest intensyfikacja działań podejmowanych przez środowiska mniejszości niemieckiej na rzecz organizowania nauczania dwujęzycznego. Nieliczne są natomiast szkoły lub klasy z językiem niemieckim jako wykładowym.
- W województwach opolskim i śląskim nie zostały powołane międzyszkolne zespoły nauczania języka niemieckiego jako języka mniejszości narodowych, gdyż nie ma potrzeby stosowania tam tej formy organizacyjnej nauczania języka.
- Nauka języka niemieckiego jako języka mniejszości narodowej odbywa się w większości przypadków według metodyki i dydaktyki języka obcego. Powodem takiego stanu rzeczy jest fakt, iż uczniowie należący do mniejszości niemieckiej przeważnie nie znają języka niemieckiego na etapie nauczania początkowego. Stąd też istnieje potrzeba takiego przygotowania procesu edukacyjnego, by umożliwić uczniom mniejszości niemieckiej właściwą naukę języka niemieckiego, która jednocześnie będzie umożliwiała podtrzymanie tożsamości językowej i kulturowej mniejszości a zarazem nie zatrać różnicy pomiędzy nauczaniem języka niemieckiego jako obcego a językiem mniejszości narodowej.
- Postulowane przez mniejszość niemiecką tworzenie szkół z nauczaniem w języku niemieckim (jako wykładowym) i dwujęzycznych powinno być poprzedzone przygotowaniem odpowiedniej kadry nauczycieli przedmiotów ogólnokształcących w zakresie umiejętności językowych i metodycznych.

2.3. Dynamika zmian sieci szkolnej i liczby uczniów w latach szkolnych 1990-2006

Liczba szkół prowadzących nauczanie języka niemieckiego jako języka mniejszości narodowej oraz liczba uczniów objętych tym nauczaniem w ostatnich kilkunastu latach przedstawiała się następująco:

Rok Szkolny	Przedszkola	Oddziały przedszkolne przy szkole podstawowej	Szkoła Podstawowa	Gimnazjum	Liceum
Liczba przedszkoli/szkół					
1990/91	-	-	-		-
1991/92	-	-	-		-
1992/93	-	-	10		-
1993/94	-	-	31		-
1994/95	-	-	67		-
1995/96	-	-	111		-
1996/97	-	-	252		2
1997/98	-	-	265		2
1998/99	8	11	297		2
1999/00	11	6	273	49	1
2000/01	13	8	269	53	2
2001/02	15	6	256	62	2
2002/03	22	10	261	63	1
2003/04	30	13	254	70	1
2004/05	31	19	256	75	1
2005/06	39	18	263	82	1
Liczba uczniów					
1990/91			-		-
1991/92			-		-
1992/93			1307		-
1993/94			3136		-
1994/95			6152		-
1995/96			10498		-
1996/97			23050		486
1997/98			25325		559
1998/99	299	156	28822		641
1999/00	289	77	25545	2588	111
2000/01	289	98	24640	6148	170
2001/02	497	69	26241	9967	145
2002/03	600	140	26128	10823	54
2003/04	668	157	24200	11269	99
2004/05	733	283	24025	11391	121
2005/06	1198	194	24201	10974	117

Analiza dynamiki zmian sieci szkolnej z językiem niemieckim jako językiem mniejszości i analiza wzrostu liczby uczniów w tych szkołach w latach szkolnych 1990-2005 wskazuje na gwałtowny wzrost liczby szkół podstawowych - w okresie 1992-2005 liczba szkół podstawowych wzrosła ponad 25-krotnie, natomiast liczba uczniów w tych szkołach wzrosła blisko dwudziestokrotnie.

Uwagi i wnioski

- Po dynamicznym rozwoju szkolnictwa podstawowego w latach 1992-1998, liczba szkół podstawowych z językiem niemieckim jako językiem mniejszości ustabilizowała się.
- Zauważalny jest wyraźny, mimo wzrostu liczby uczniów gimnazjum, spadek liczby uczniów przy przejściu z II na III etap edukacyjny.
- Jedynie niewielka część uczniów po ukończeniu gimnazjum kontynuuje naukę języka niemieckiego jako ojczyzstego na poziomie ponadgimnazjalnym.

3. System zarządzania i finansowania oświaty

Z dniem 1 stycznia 1999 r. niemal wszystkie zadania oświatowe i wychowawcze przekazane zostały samorządowi terytorialnemu.

Zgodnie z art. 28 ustawy z dnia 13 listopada 2003 r. *o dochodach jednostek samorządu terytorialnego* (Dz.U. Nr 203, poz. 1966, z późn. zm.) szkoły publiczne finansowane są ze środków budżetowych ujętych w części oświatowej subwencji ogólnej przekazywanej jednostkom samorządu terytorialnego. Część oświatowa subwencji ogólnej, po odliczeniu rezerwy w wysokości 0,6% pozostającej w dyspozycji ministra finansów, rozdzielana jest na poszczególne gminy, powiaty i województwa według zasad uwzględniających typy i rodzaje szkół prowadzonych przez jednostki samorządu terytorialnego oraz liczbę uczniów w tych szkołach i stopnie awansu zawodowego nauczycieli. Zasady finansowania wprowadziły system wag i parametrów, od których zależy wysokość naliczonej subwencji oświatowej.

Uwzględniając zwiększone koszty prowadzenia szkół dla mniejszości narodowych i etnicznych, wynikające z obniżonego w tych szkołach kryterium liczebności oddziałów (lub grup) oraz realizacji dodatkowych godzin przeznaczonych na nauczanie języka mniejszości, minister właściwy do spraw oświaty i wychowania wprowadził do algorytmu podziału części oświatowej subwencji ogólnej dodatkowe wagi przeliczeniowe (150% dla szkół, w których łączna liczba uczniów korzystających z zajęć dla mniejszości narodowej lub etnicznej, społeczności posługującej się językiem regionalnym lub uczniów pochodzenia romskiego nie przekracza 84, oraz gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych, w których łączna liczba uczniów nie przekracza 42, lub 20% dla pozostałych szkół).⁶

W efekcie wdrożenia systemowego wspierania finansowego tych jednostek samorządu terytorialnego, które organizują w szkołach dodatkowe zajęcia edukacyjne w ramach podtrzymywania tożsamości narodowej i językowej mniejszości narodowych i etnicznych, na szkoły z nauką języka niemieckiego jako języka mniejszości narodowej zostały przekazane następujące kwoty uzupełniające część oświatową subwencji ogólnej (w zł):

---

⁶ w latach 2002-2004 wagi te wynosiły 20% i 50%.

L.p.	Rok	Kwota subwencji oświatowej naliczona wagą „0,2” dla uczniów mniejszości niemieckiej	Kwota subwencji oświatowej naliczona wagą „0,5” dla uczniów mniejszości niemieckiej	Razem (kol. 3 + kol. 4)	Kwota subwencji oświatowej ogółem naliczona wagami „0,2” i „0,5” dla wszystkich uczniów mniejszości narodowych i etnicznych
1	2	3	4	5	6
1	2001	13 207 033	-	13 207 033	17 530 423
2	2002	16 016 834	1 346 469	17 363 303	24 641 985
3	2003	17 234 550	1 450 675	18 685 225	27 192 167
4	2004	18 270 641	1 636 785	19 907 426	30 616 333

W kolejnych latach poszczególnymi wagami była objęta następująca liczba uczniów:

2002 r. – waga 20% - 35 151 uczniów, waga 50% - 1 182 uczniów,

2003 r. – waga 20% - 35 849 uczniów, waga 50% - 1 207 uczniów,

2004 r. – waga 20% - 34 548 uczniów, waga 50% - 1 238 uczniów,

Uwagi i wnioski

- Widoczny jest wysoki wskaźnik kwot uzupełniających subwencję oświatową z tytułu prowadzenia nauczania języka mniejszości niemieckiej w ogólnej kwocie uzupełniającej, przekazywanej jednostkom samorządu terytorialnego z tytułu prowadzenia nauczania języków mniejszości narodowych i etnicznych:
w 2001 r. – 75,3 %
w 2002 r. – 67,7 %
w 2003 r. – 68,7 %
w 2004 r. – 65,0 %
- W roku szkolnym 2004 udział uczniów objętych wagą 50%, dotyczącą małych szkół, w grupie wszystkich uczniów objętych zwiększonymi wagami z tytułu uczestniczenia w zajęciach języka mniejszości niemieckiej wynosił zaledwie 3,5% (dla porównania: w przypadku mniejszości litewskiej udział taki wynosił 37,1%, a w przypadku mniejszości słowackiej 70%).
- W 2006 r. wagą 20% objęto 27 163 uczniów uczących się języka niemieckiego jako języka mniejszości narodowej - kwota zwiększenia wyniosła 16 520 148 zł. Natomiast wagą 150 % objęto 8 014 uczniów - kwota zwiększenia wyniosła 36 552 579 zł. Łączna kwota uzupełniająca subwencję oświatową z tytułu prowadzenia zajęć związanych z nauczaniem języka niemieckiego jako języka mniejszości narodowej wyniosła w 2006 r. – 53 072 727 zł.

4. Treści nauczania

Wprowadzone reformą systemu oświaty zmiany w zakresie treści programowych zostały zawarte w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 15 lutego 1999 r. *w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego* (Dz.U. Nr 14 poz. 129, z późn. zm.).

Podstawa programowa w części dotyczącej języka mniejszości narodowej lub grupy etnicznej dla szkoły podstawowej i gimnazjum została opracowana przez zespół roboczy składający się z nauczycieli wytypowanych przez środowiska poszczególnych mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce (w tym również przez mniejszość niemiecką). W kolejnym etapie wdrażania reformy zmieniona została także podstawa programowa w szkołach ponadgimnazjalnych.

Obowiązującym obecnie dokumentem jest rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 26 lutego 2002 r. *w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół* (Dz. U. Nr 51 poz. 458 z późn. zm.).

Podstawa programowa określa obowiązkowe, na danym etapie kształcenia, zestawy celów i treści nauczania oraz umiejętności, a także zadania wychowawcze szkoły, które są uwzględniane w programach wychowania przedszkolnego i w programach nauczania szkolnego oraz umożliwiają ustalenie kryteriów ocen szkolnych i wymagań egzaminacyjnych. Podstawa programowa jest zatem materiałem bazowym dla autorów programów i podręczników szkolnych.

Zgodnie z brzmieniem § 8 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 3 grudnia 2002 r. *w sprawie warunków i sposobu wykonywania przez szkoły i placówki publiczne zadań umożliwiających podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej, językowej i religijnej uczniów należących do mniejszości narodowych i grup etnicznych* (Dz. U. Nr 220 poz. 1853) nauczanie języka mniejszości narodowej oraz historii i geografii kraju pochodzenia mniejszości odbywa się na podstawie programów nauczania i podręczników szkolnych dopuszczonych do użytku szkolnego przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania.

4.1. Programy szkolne

Opracowywanie programów szkolnych jest zadaniem środowisk oświatowych (szkół, zespołów nauczycielskich, stowarzyszeń oświatowych).

Nauczyciel ma prawo wyboru programu z listy programów dopuszczonych przez Ministra Edukacji Narodowej do użytku szkolnego dla danego etapu nauczania (wykaz programów dostępny jest na stronie internetowej MEN: www.men.gov.pl).

Programy autorskie zostają umieszczone w urzędowym wykazie programów dopuszczonych do użytku szkolnego po przejściu z pozytywnym wynikiem trybu określonego przepisami rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 5 lutego 2004 r. *w sprawie dopuszczania do użytku szkolnego programów wychowania przedszkolnego, programów nauczania i podręczników szkolnych oraz cofania dopuszczenia* (Dz.U. Nr 25 poz. 220).

W przypadku programów nauczania języków mniejszości narodowych oznacza to uzyskanie pozytywnych, opinii, zawierających szczegółową ocenę:

- poprawności programu pod względem merytorycznym oraz zgodności materiału nauczania z zakresem treści nauczania wskazanych w podstawie programowej,
- przydatności metodycznej oraz spójności programu z zadaniami wychowawczymi szkoły określonymi w podstawie programowej kształcenia ogólnego.

W 2005 r. Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu wspólnie z kuratorami oświaty, doradcami metodycznymi z zakresu języków poszczególnych mniejszości narodowych i etnicznych przeprowadziło przegląd autorskich programów nauczania znajdujących się w zestawach szkolnych. Programy uznane przez doradcę metodycznego i środowisko nauczycielskie za najlepsze zostały zgłoszone do MENiS. Zebrane programy zostały zaopiniowane w ministerstwie, a następnie umieszczone w urzędowym wykazie programów nauczania dopuszczonych do użytku szkolnego. Następnie wyselekcjonowanie programy zostały wydrukowane i wysłane do szkół z nauczaniem języków mniejszości narodowych i etnicznych. Recenzowanie i powielenie programów zostało sfinansowane ze środków budżetu państwa.

W wyniku przeprowadzonej analizy programów nauczania Śląski Kurator Oświaty wskazał, że szkoły w województwie śląskim nie prowadzą nauczania uczniów należących do mniejszości niemieckiej w oparciu o własne programy nauczania. Natomiast Opolski Kurator Oświaty poinformował, że szkoły województwa opolskiego korzystają z trzech programów nauczania dopuszczonych do użytku szkolnego oraz z programu, który jest w trakcie dopuszczenia do użytku szkolnego (patrz tabela). Zgodnie z informacjami przekazanymi przez kuratora w kilku szkołach podjęto inicjatywę opracowania programów autorskich, nie zgłoszono natomiast, według wiedzy kuratora, żadnej propozycji dotyczącej programu nauczania uczniów mniejszości niemieckiej historii i geografii Niemiec.

Z inicjatywy Niemieckiego Towarzystwa Oświatowego zostały opracowane cztery autorskie programy nauczania języka niemieckiego jako języka mniejszości narodowej dla zreformowanej szkoły podstawowej i gimnazjum, z których trzy na podstawie decyzji Ministra Edukacji Narodowej i Sportu zostały dopuszczone do użytku szkolnego.

Wykaz programów służących podtrzymywaniu tożsamości narodowej mniejszości niemieckiej w Polsce przedstawia się obecnie następująco:

Szkoła podstawowa	
Programy nauczania zintegrowanego w języku niemieckim	I. Szudy <i>Program nauczania języka niemieckiego dla szkół z dodatkową nauką języka mniejszości, przeznaczony dla I etapu edukacyjnego</i> , nr dop. DKW-4014-116/00 Praca zbiorowa nauczycieli Zespołu Szkół w Oleśnie <i>Program nauczania języka niemieckiego na etapie zintegrowanej dwujęzycznej edukacji wczesnoszkolnej</i> , nr dop. DKW-4014-155/00
Program nauczania języka niemieckiego (II etap edukacyjny)	I. Wochnik-Kukawska <i>Program nauczania języka niemieckiego dla II etapu edukacyjnego</i> , nr dop. DKOS-510-1/06
Program nauczania historii Niemiec	Brak
Program nauczania geografii Niemiec	Brak

Gimnazjum	
Programy nauczania języka niemieckiego	B. Sonsała <i>Program nauczania języka niemieckiego - kurs kontynuacyjny dla szkół z dodatkową nauką języka mniejszości, przeznaczony dla III etapu edukacyjnego, nr dop. DKW-4014-316/99</i>
	M. Nowak-Daniel <i>Program nauczania języka niemieckiego w klasach 1-3 gimnazjum z dodatkową nauką języka mniejszości narodowej (w trakcie procedury dopuszczenia)</i>
	M. Nowak-Daniel <i>Program nauczania języka niemieckiego w klasach 1-3 gimnazjum dla szkół organizujących nauczanie tego języka jako języka mniejszości narodowej w klasach dwujęzycznych (w trakcie procedury dopuszczenia)</i>
Program nauczania historii Niemiec	Brak
Program nauczania geografii Niemiec	Brak
Szkoła ponadgimnazjalna	
Program nauczania języka niemieckiego	Brak
Program nauczania historii Niemiec	Brak
Program nauczania geografii Niemiec	Brak

Uwagi i wnioski

- Jak wynika z powyższego zestawienia wykaz programów służących podtrzymywaniu tożsamości narodowej mniejszości niemieckiej nie jest kompletny i wymaga szybkiego uzupełnienia.
- Wymaga zakończenia procedura dopuszczenia do użytku szkolnego 2 programów nauczania (patrz tabela).
- W świetle cytowanych przepisów programy do nauczania języka niemieckiego jako języka mniejszości nie są tożsame z programami nauczania języka niemieckiego jako języka obcego.

4.2. Podręczniki szkolne

Podręcznik szkolny do nauki języka mniejszości narodowej lub etnicznej powinien zawierać systematyczną prezentację treści nauczania, ujętych w podstawie programowej, w części dotyczącej języka mniejszości narodowej lub grupy etnicznej, opisanych jako kształcenie zintegrowane lub przedmiot.

Podręcznik do nauczania historii i geografii przeznaczony dla mniejszości narodowej powinien zawierać systematyczną prezentację treści z zakresu nauczania danego przedmiotu, wykraczających poza zakres określony w podstawie programowej kształcenia ogólnego.

Powinien ponadto uwzględniać zalecenia dwustronnych komisji podręcznikowych oraz innych komisji i zespołów do spraw podręczników, działających na podstawie międzypaństwowych umów dotyczących współpracy w zakresie edukacji lub porozumień komitetów narodowych UNESCO.

Nauczyciel ma prawo wyboru podręcznika z wykazu podręczników do użytku szkolnego (podawanego do publicznej wiadomości na stronie internetowej Ministerstwa Edukacji Narodowej (www.men.gov.pl)). W wykazie podręczników przeznaczonych do kształcenia ogólnego dla mniejszości narodowych są umieszczane również podręczniki wspomagające dla mniejszości narodowych, poszerzające wiedzę z wybranego zakresu kształcenia (zwane podręcznikami pomocniczymi).

Warunkiem dopuszczenia do użytku szkolnego podręcznika do nauki języka mniejszości narodowej jest uzyskanie czterech pozytywnych opinii sporządzonych przez urzędowych rzeczoznawców, w tym:

- dwóch opinii merytorycznych, zawierających szczegółową ocenę poprawności pod względem merytorycznym (w tym ocenę materiału ilustracyjnego),
- jednej opinii dydaktycznej, zawierającej szczegółową ocenę przydatności dydaktycznej (w tym ocenę materiału ilustracyjnego),
- jednej opinii językowej, zawierającej szczegółową ocenę poprawności pod względem językowym (w tym ocenę tekstów zawartych w materiale ilustracyjnym).

Aktualny wykaz podręczników dopuszczonych do nauki języka niemieckiego jako języka mniejszości przedstawia się następująco:

Szkoła podstawowa	
I etap edukacyjny	H. Stasiak E. Andrzejewska, A. Fuchs - "Kangookangoo Deutsch" Podręcznik i zeszyt ćwiczeń dla kl. I (cz.1.1 i 1.2), wyd. REA, 2000 r., 330/01
	H. Stasiak E. Andrzejewska, A. Fuchs - "Kangookangoo Deutsch" Podręcznik i zeszyt ćwiczeń dla kl. II, wyd. REA, 2000/2003 r., 330/01 (cz. 2.1, 2.2)
	H. Stasiak E. Andrzejewska, A. Fuchs - "Kangookangoo Deutsch" Podręcznik i zeszyt ćwiczeń dla kl. III, wyd. REA, 2001/2002/2003 r., 330/01 (cz. 3.1)
	H. Stasiak, E. Andrzejewska, A. Fuchs - "Kangookangoo Deutsch 3.2. Semestr – moja pierwsza książka do nauki języka niemieckiego (klasa III), wyd. REA, 2002 r. 91/02
II etap edukacyjny	H. Stasiak, M. Błaszowska, A. Herling, M. Stanek-Kozłowska, - „Start ins Abenteuer” Język niemiecki dla klasy IV (dla mniejszości narodowej) REA 28/06
Gimnazjum	
III etap edukacyjny	B. Karpeta-Peć, J. Peć, P. Wolski, „Fantastisch!”. Podręcznik języka niemieckiego dla gimnazjum kl. I, REA, 2002 r. 196/02
	B. Karpeta-Peć, J. Peć, P. Wolski, „Fantastisch!” cz. 2 Język niemiecki dla gimnazjum kl. II, REA, 2003 r. 435/03
	B. Karpeta-Peć, J. Peć, P. Wolski, „Fantastisch!” cz. 3 Język niemiecki dla gimnazjum, REA, 2004 r. 271/04
Szkoła ponadgimnazjalna	
IV etap edukacyjny	Brak

Uwagi i wnioski

- Wykaz podręczników do nauki języka niemieckiego jako języka mniejszości nie jest kompletny i wymaga uzupełnienia. Szczególnie pilne jest opracowanie podręczników dla klas IV-VI szkoły podstawowej.
- Znajdujące się w wykazie podręczniki dla I etapu edukacyjnego mają podwójną kwalifikację: do nauki języka niemieckiego jako obcego i do nauki języka niemieckiego jako języka mniejszości narodowej. Sytuację taką należy uznać za tymczasową: wskazane jest opracowanie przez środowisko nauczycielskie oryginalnych podręczników do nauki języka niemieckiego dla uczniów mniejszości narodowej, spełniających wszystkie wymogi zgodności z podstawą programową w części dotyczącej języka mniejszości narodowych i z programem wychowawczym szkoły realizującej zadanie podtrzymywania tożsamości narodowej mniejszości niemieckiej w Polsce.
- Autorzy programów i podręczników do nauki historii Niemiec dla uczniów należących do mniejszości narodowych powinni uwzględnić w swych pracach zalecenia polsko-niemieckiej komisji podręcznikowej zawarte w opracowaniu *"Polska i Niemcy w XX wieku. Wskazówki i materiały do nauczania historii"*, opublikowanym przez Wydawnictwo Poznańskie w 2001 r.

4.3. Finansowanie podręczników dla mniejszości narodowych i etnicznych

W związku ze zgłaszanym przez przedstawicieli mniejszości niemieckiej postulatem dofinansowania podręczników do nauki języka niemieckiego należy przekazać następujące wyjaśnienia.

Większość podręczników dla mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce to podręczniki niskonakładowe, o wysokich cenach jednostkowych. Finansowanie tych podręczników ma na celu wyrównanie szans uczniów należących do mniejszości, w stosunku do ogółu uczniów i udzielanie pomoc rodzicom w ponoszeniu zwiększonych, ponadprzeciętnych kosztów związanych z dodatkowymi zajęciami służącymi podtrzymywaniu tożsamości narodowej ich dzieci.

Zgodnie z art.13 ust. 5 ustawy z dnia 7 września 1991 r. *o systemie oświaty* podręczniki szkolne i książki pomocnicze do kształcenia uczniów w zakresie niezbędnym do podtrzymywania poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej mogą być dofinansowywane z budżetu państwa z części, której dysponentem jest minister właściwy do spraw oświaty i wychowania.

Powyższy przepis, wprowadzony ustawą z dnia 27 czerwca 2003 r. *o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw* wprowadził konieczność uściślenia zasad dofinansowywania podręczników dla mniejszości narodowych i etnicznych.

Zasady obowiązujące przy rozpatrywaniu wniosków o dofinansowanie podręczników zostały sprecyzowane przez Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu w ramach realizacji zaleceń pokontrolnych Najwyższej Izby Kontroli, po przeprowadzonej w 2004 r. kontroli funkcjonowania szkół mniejszości narodowych i etnicznych.

Zasady te przedstawiają się następująco:

1. Resort oświaty dofinansowuje podręczniki dopuszczone do użytku szkolnego na mocy odrębnych przepisów jako podręczniki dla mniejszości narodowych i etnicznych, przy czym w przypadku podręcznika do nauki języka mniejszości narodowej nie może on posiadać równocześnie drugiej kwalifikacji jako podręcznik do nauki tego języka jako obcego.
2. W pierwszej kolejności dofinansowywane są podręczniki, które:
  - są przeznaczone do nauczania języka mniejszości oraz historii i geografii kraju jej pochodzenia,
  - są jedynym dostępnym tytułem w wykazie podręczników na poziomie danej klasy lub etapu nauczania,
  - nie przekraczają nakładu 1500 egz. w ramach jednorocznego zapotrzebowania, a ich cena jednostkowa przekracza o więcej niż 50% średnią cenę podręcznika do kształcenia ogólnego obecnego na rynku.
3. W drugiej kolejności dofinansowywane są podręczniki pomocnicze (np. słowniki, podręczniki metodyczne itp.).
4. Podręczniki stanowiące kolejną propozycję w ofercie dla danej klasy/etapu nauczania oraz podręczniki o cenie jednostkowej niższej, niż określona w p.2 mogą być dofinansowywane po wydaniu wszystkich pozycji niezbędnych do nauczania języka dla poszczególnych poziomów nauczania, których brak jest obecnie w wykazie podręczników dla mniejszości narodowych i etnicznych.

Opracowując powyższe zasady Ministerstwo kierowało się założeniem, że celem dofinansowania podręczników dla mniejszości narodowych i etnicznych jest udzielenie pomocy rodzicom w ponoszeniu zwiększonych, ponadprzeciętnych kosztów związanych z dodatkowymi zajęciami służącymi podtrzymaniu tożsamości narodowej ich dzieci.

Określenie wysokości nakładu podręczników, które mogą uzyskać dofinansowanie, uzasadnione jest wielkością kwot przeznaczanych corocznie na ten cel w budżecie resortu oświaty. Łączna suma wynikająca z wniosków zgłaszanych przez wydawców w każdym roku budżetowym przekracza możliwości finansowe resortu, a zatem konieczne staje się negocjowanie z wydawcami obniżenia kosztów wydania podręczników, co jest możliwe przede wszystkim przez obniżanie wysokości nakładów niskonakładowych podręczników (np. z 500 do 300 egzemplarzy, jak to miało miejsce w ubiegłym roku w odniesieniu do kilku pozycji).

W tej sytuacji zmiana jednego z kryteriów, polegająca na zwiększeniu wysokości nakładu powyżej 1500 egzemplarzy byłaby jedynie zmianą „na papierze”, utrudniającą ponadto racjonalne planowanie dotowania podręczników odpowiadające rzeczywistym możliwościom finansowym resortu.

Wprowadzenie kryterium określającego wysokość nakładu powoduje pewne ograniczenia w dotowaniu podręczników jedynie w odniesieniu do mniejszości niemieckiej, najliczniejszej ze wszystkich środowisk mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce (wg danych GUS w roku szkolnym 2004/2005 w zajęciach języka niemieckiego jako języka mniejszości narodowej uczestniczyło ogółem 35 820 uczniów).

Rozważając powyższy problem w świetle specyfiki środowiska szkolnego mniejszości niemieckiej w Polsce należy zauważyć, że w sytuacji gdy w roku szkolnym 2004/2005 według danych GUS średnia liczba uczniów jednego rocznika wynosi ponad 4 000

w szkołach podstawowych (24 025 uczniów ogółem, bez uczniów klas „0”) i ponad 3 700 w gimnazjum (11 391 uczniów ogółem), przeciętne nakłady podręczników dla poszczególnych klas należałoby oszacować na 8000 - 10000 egzemplarzy (licząc zapotrzebowanie na podręczniki dla jednej klasy z zapasem dwuletnim). W przypadku podręczników przeznaczonych nie dla jednej klasy, a dla etapu nauczania nakłady te musiałyby być odpowiednio wyższe.

Przy tak wysokich nakładach cena jednostkowa podręcznika będzie się kształtować na poziomie średniej ceny podręcznika do kształcenia ogólnego. Nie znajduje wówczas uzasadnienia przyjęte założenie, że celem dofinansowania podręczników dla mniejszości narodowych jest udzielenie pomocy rodzicom w ponoszeniu zwiększonych, ponadprzeciętnych kosztów związanych z dodatkowymi zajęciami służącymi podtrzymywaniu tożsamości narodowej ich dzieci. W związku z powyższym właściwe wydaje się uzgadnianie takiej formy dofinansowywania, która będzie uzasadniona potrzebami, a jednocześnie nie będzie naruszała przyjętych zasad (np. dofinansowanie podręczników niskonakładowych dla wyższych etapów nauczania lub podręczników metodycznych dla nauczycieli, w oparciu o wspólne uzgodnienia w odniesieniu do konkretnego kosztorysu wydawniczego).

Uwagi i wnioski

- Zgodnie z powyższymi zasadami resort oświaty nie będzie dofinansowywał podręczników, które posiadają podwójną kwalifikację: jako podręczniki do nauki języka niemieckiego jako obcego i jako języka mniejszości narodowej.
- Z uwagi na korelację ceny jednostkowej z wysokością nakładu, pierwszeństwo w uzyskaniu dofinansowania mają podręczniki o niższych nakładach.
- Dofinansowanie będzie dotyczyło w szczególności literatury i pomocy dydaktycznych i naukowych dla nauczycieli, z uwzględnieniem wcześniej przywołanych zasad finansowania.

4.4. Rzecznawcy

Warunkiem dopuszczenia do użytku szkolnego programów i podręczników szkolnych jest uzyskanie pozytywnych opinii merytoryczno-dydaktycznych sporządzonych przez rzeczoznawców. W celu realizacji powyższej procedury do recenzowania programów i podręczników zostali powołani urzędowi rzeczoznawcy, których listy są dostępne na stronie internetowej Ministerstwa Edukacji Narodowej www.men.gov.pl

Warunki, jakie muszą spełniać osoby wpisywane na listę rzeczoznawców do spraw programów oraz listę rzeczoznawców do spraw podręczników zostały określone przepisami rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 5 lutego 2004 r. w *sprawie dopuszczania do użytku szkolnego programów wychowania przedszkolnego, programów nauczania i podręczników oraz cofania dopuszczenia* (Dz.U. Nr 25 poz. 220).

Rekomendacji kandydatów na rzeczoznawców do spraw programów mogą udzielać instytucje lub stowarzyszenia naukowe lub minister właściwy do spraw oświaty i wychowania.

Rekomendacji kandydatów na rzeczoznawców do spraw podręczników mogą udzielać stowarzyszenia naukowe, jednostki badawczo-rozwojowe, placówki naukowe Polskiej Akademii Nauk, Polskiej Akademii Umiejętności, szkoły wyższe, nauczycielskie kolegia języków obcych lub główne komitety olimpiad przedmiotowych.

Listę rzeczoznawców do spraw podręczników języka niemieckiego zawiera załącznik nr 3.

5. System oceniania i egzaminowania

Przepisy rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 r. *w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych* (Dz.U. Nr 199, poz. 2046, z późn. zm.) wprowadziły następujące formy weryfikacji wiedzy i umiejętności uczniów:

- sprawdzian wiedzy i umiejętności po zakończeniu sześcioletniej szkoły podstawowej,
- egzamin po zakończeniu trzyletniego gimnazjum, obejmujący: w części pierwszej umiejętności i wiadomości z zakresu przedmiotów humanistycznych, w części drugiej – umiejętności i wiadomości z zakresu przedmiotów matematyczno-przyrodniczych,
- egzamin maturalny według nowych zasad.

Zgodnie z obowiązującymi przepisami dla uczniów szkół lub oddziałów z nauczaniem języka mniejszości narodowej (bez względu na typ szkoły) język ten stanowi przedmiot obowiązkowy na maturze. Ponadto absolwenci szkół lub oddziałów z językiem mniejszości narodowej jako wykładowym oraz szkół i oddziałów dwujęzycznych mogą zdawać na egzaminie maturalnym przedmioty w języku polskim lub – z wyjątkiem języka polskiego – w języku danej mniejszości. Wyboru języka, w którym będzie zdawany przedmiot absolwent dokonuje wraz ze złożeniem deklaracji dotyczącej wyboru zdawanego przedmiotu.

Począwszy od roku szkolnego 2004/05 wszedł w życie przepis, zgodnie z którym uczniowie klas z nauczaniem w języku mniejszości narodowej (jako wykładowym) mogą przystępować do sprawdzianów po szkole podstawowej, egzaminu po gimnazjum lub odpowiedniej jego części organizowanych w tym języku.

6. Nauczyciele języka niemieckiego jako języka mniejszości narodowej (doradztwo metodyczne)

Poniżej została przedstawiona informacja na temat nauczycieli języka niemieckiego zatrudnionych w różnych typach szkół, według poziomu wykształcenia ⁷.

---

⁷ Dane Systemu Informacji Oświatowej z 2005 roku.

**Nauczyciele niemieckiego jako języka mniejszości narodowej
wg poziomu wykształcenia**

l.p.	Poziom wykształcenia	Razem	Przedszkole	SP	Gimnazjum	LO	zespół
1.	Stopień naukowy doktora lub doktora habilitowanego i przygotowanie pedagogiczne	1	0	1	0	0	0
2.	Dyplom ukończenia studiów magisterskich i przygotowanie pedagogiczne	330	19	225	69	4	13
3.	Dyplom ukończenia studiów magisterskich bez przygotowania pedagogicznego	4	0	3	0	1	0
4.	Dyplom ukończenia wyższych studiów zawodowych i przygotowanie pedagogiczne	49	5	33	11	0	0
5.	Dyplom ukończenia kolegium nauczycielskiego	3	0	1	2	0	0
6.	Dyplom ukończenia nauczycielskiego kolegium języków obcych	28	1	25	2	0	0
7.	Dyplom ukończenia studium nauczycielskiego	2	0	2	0	0	0
8.	Dyplom ukończenia studium wychowania przedszkolnego	1	1	0	0	0	0
9.	Dyplom ukończenia studium nauczania początkowego	2	0	2	0	0	0
10.	Świadectwo dojrzałości i przygotowanie pedagogiczne	1	0	1	0	0	0
11.	Świadectwo dojrzałości bez przygotowania pedagogicznego	5	1	3	1	0	0
Razem		426	27	296	85	5	13

Uwagi i wnioski

- Z analizy powyższych danych wynika, iż występuje zróżnicowanie wykształcenia wśród nauczycieli języka niemieckiego jako ojczystego (szczególnie na poziomie szkoły podstawowej), jednakże utrzymuje się ono na dość wysokim poziomie i we wszystkich typach szkół przeważają nauczyciele z wykształceniem wyższym.
- W celu właściwego przygotowania nauczycieli do prowadzenia zajęć w języku niemieckim jako języku ojczystym, przedstawiciele mniejszości niemieckiej wystąpili z projektem uruchomienia na ostatnim roku filologii germańskiej specjalizacji pozwalającej na kształcenie nauczycieli języka ojczystego.

- Kwalifikacje nauczyciela języka niemieckiego, nauczanego jako języka ojczystego stale rosną i można uznać, że zatrudnienie nauczycieli niewykwalifikowanych jest sprawą wyjątkową.
- Zasadniczym problemem jest budowa modułu kształcenia nauczycieli języka niemieckiego jako języka ojczystego mniejszości przez utworzenie oddzielnego kierunku studiów, kształcenie w ramach dodatkowego fakultetu, studia podyplomowe.
- Należy wzbogacić ofertę doskonalenia nauczycieli języka niemieckiego jako języka ojczystego mniejszości (w szczególności o historię, geografę i kulturę Niemiec), wykorzystując środki finansowe będące w dyspozycji ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania oraz kuratorów oświaty, przekazywane w formie grantów.
- Na terenie Opolszczyzny powinno działać centrum metodyczne dla nauczycieli języka ojczystego oraz przedmiotów w języku ojczystym.
- Istnieje potrzeba zorganizowania seminariów tematycznych dla nauczycieli i dyrektorów szkół, w których organizowane jest nauczanie języka niemieckiego jako języka ojczystego mniejszości.

III. Propozycje działań i rozwiązań – zalecenia

1. Struktura oświaty mniejszości niemieckiej w Polsce

Strategicznymi celami proponowanych rozwiązań są:

- w perspektywie wieloletniej doprowadzenie do powstania szkół dwujęzycznych z polskim i niemieckim językiem nauczania,
- zwiększenie liczby uczniów kontynuujących naukę języka niemieckiego jako ojczystego w szkołach ponadgimnazjalnych.

Pierwszym krokiem zmierzającym do realizacji tego celu powinno być utworzenie Opolskiego Centrum Edukacyjnego – zespołu szkół dwujęzycznych, składającego się z gimnazjum i liceum ogólnokształcącego, w którym prowadzone byłoby nauczanie w języku polskim i w języku niemieckim jako języku mniejszości narodowej. Opolskie Centrum Edukacyjne działałoby jako zespół szkół niepublicznych o uprawnieniach szkół publicznych, a organem prowadzącym byłaby jedna z organizacji niemieckich, albo jako zespół szkół publicznych prowadzonych przez jednostkę samorządu terytorialnego. Przedstawiciele mniejszości niemieckiej powinni podjąć działania, które pozwoliłyby na rozpoczęcie działalności Opolskiego Centrum Edukacyjnego od dnia 1 września 2007 r. Działania te będzie wspierało Opolskie Kuratorium Oświaty. Finansowanie Centrum odbywałoby się na zasadach określonych w ustawie *o systemie oświaty* dotyczących finansowania szkół niepublicznych.

2. System zarządzania i finansowania oświaty

W związku z postulatem Niemieckiego Towarzystwa Oświatowego dotyczącym zróżnicowania subwencji dla szkół z dodatkową nauką języka mniejszości i dla międzyszkolnych zespołów nauczania języka mniejszości (pozostawienie dotychczasowej wagi 0,2) oraz szkół z językiem nauczania mniejszości i szkół dwujęzycznych (nowa waga 0,5) NTO powinno przygotować wyliczenia uzasadniające takie zróżnicowanie i przekazać je Ministerstwu Edukacji Narodowej w terminie do dnia 31 marca 2007 r. Po otrzymaniu materiałów od NTO Ministerstwo Edukacji Narodowej rozważy możliwość realizacji tego postulatu.

3. Treści nauczania

Strategicznym celem jest jak najszybsze opracowanie dla szkół mniejszości niemieckiej w Polsce wszystkich niezbędnych podręczników i programów. Realizacja tego celu wymaga ścisłego współdziałania w przygotowaniu podręczników, programów nauczania i listy rzeczoznawców organizacji mniejszości niemieckiej (zwłaszcza NTO), autorów, wydawców oraz Ministerstwa Edukacji Narodowej.

3.1. Programy szkolne

Programy nauczania mogą być sfinansowane przez Ministerstwo Edukacji Narodowej. Pomocy finansowej i metodycznej mogą także udzielać kuratoria oświaty.

3.2. Podręczniki szkolne

Przy przygotowywaniu podręczników należy wziąć pod uwagę zalecenia polsko-niemieckiej komisji podręcznikowej. Istnieje możliwość sfinansowania przez Ministerstwo Edukacji Narodowej podręczników metodycznych dla nauczycieli.

3.3. Finansowanie podręczników dla mniejszości narodowych i etnicznych

Zasady finansowania podręczników dla mniejszości narodowych i etnicznych zostały przedstawione w rozdziale 4.3. *Strategii*.

3.4. Lista rzeczoznawców

Lista rzeczoznawców podręczników języka niemieckiego powinna uwzględniać ekspertów wskazanych przez organizacje mniejszości niemieckiej.

4. Nauczyciele języka niemieckiego jako języka mniejszości narodowej (doradztwo metodyczne)

Strategicznym celem jest zapewnienie kompetentnej opieki metodycznej dla wszystkich nauczycieli uczących w szkołach mniejszości niemieckiej w języku niemieckim lub języka niemieckiego.

Na Uniwersytecie Opolskim powinno powstać centrum kształcenia nauczycieli języka niemieckiego jako języka mniejszości narodowej. Pierwszym krokiem w realizacji tego celu będzie włączenie do programu studiów, począwszy od roku akademickiego 2007/2008, metodyki nauczania języka niemieckiego jako języka mniejszości. Docelowo w Instytucie Filologii Germańskiej Uniwersytetu Opolskiego uruchomiona zostanie specjalizacja nauczanie języka niemieckiego jako języka mniejszości.

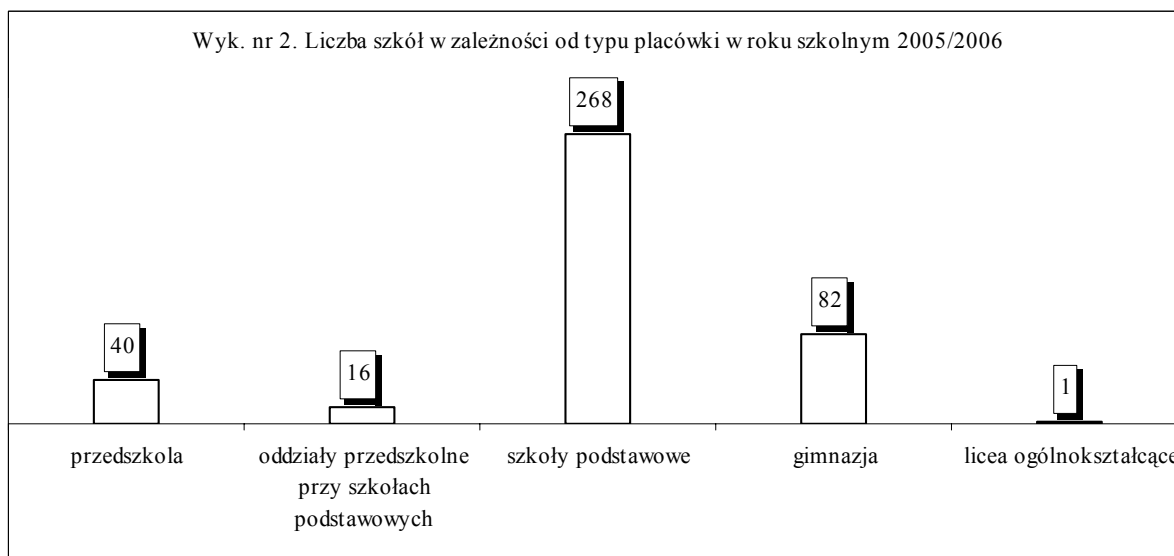
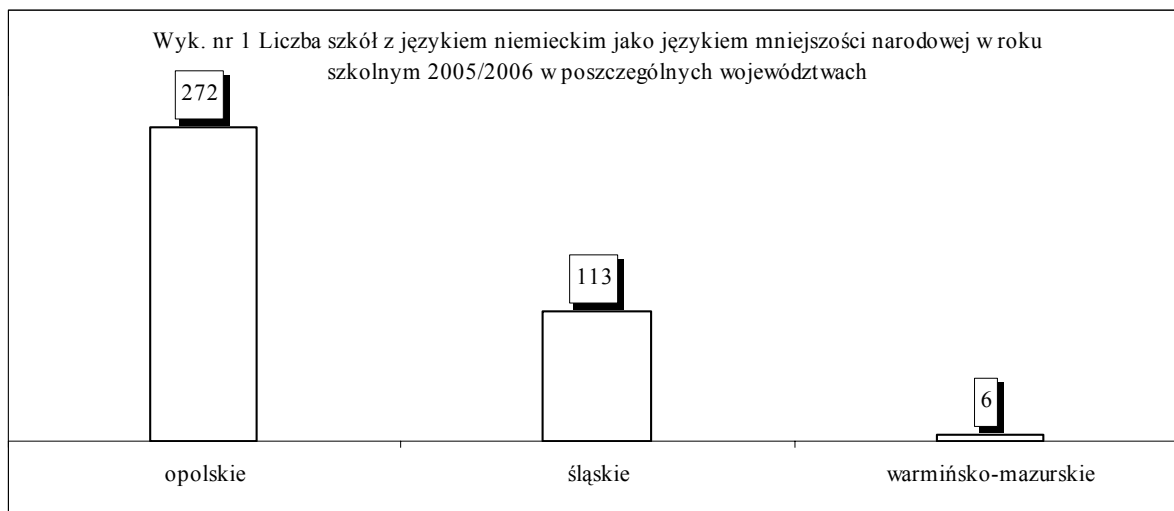
IV. Monitorowanie realizacji *Strategii*

W celu monitorowania realizacji *Strategii rozwoju oświaty mniejszości niemieckiej w Polsce*, korzystając z doświadczeń monitorowania realizacji *Strategii rozwoju oświaty mniejszości litewskiej* co najmniej raz w roku będzie się odbywało posiedzenie zespołu do spraw edukacji działającego w ramach Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych, w którym uczestniczyć będą przedstawiciele mniejszości niemieckiej. Ustalenia zespołu zostaną zapisane w formie protokołu, przekazanego następnie wszystkim zaproszonym i uczestnikom spotkania. W protokole z każdego spotkania Podzespołu zostaną zapisane szczegółowe zobowiązania instytucji i osób zaangażowanych w realizację *Strategii*, propozycje działań oraz terminy ich realizacji. Materiały opracowane w trakcie realizacji wyznaczonych działań będą na bieżąco przekazywane do sekretarza Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych. Podczas posiedzeń zespołu analizowane będą kolejne etapy realizacji *Strategii rozwoju oświaty mniejszości niemieckiej w Polsce*.

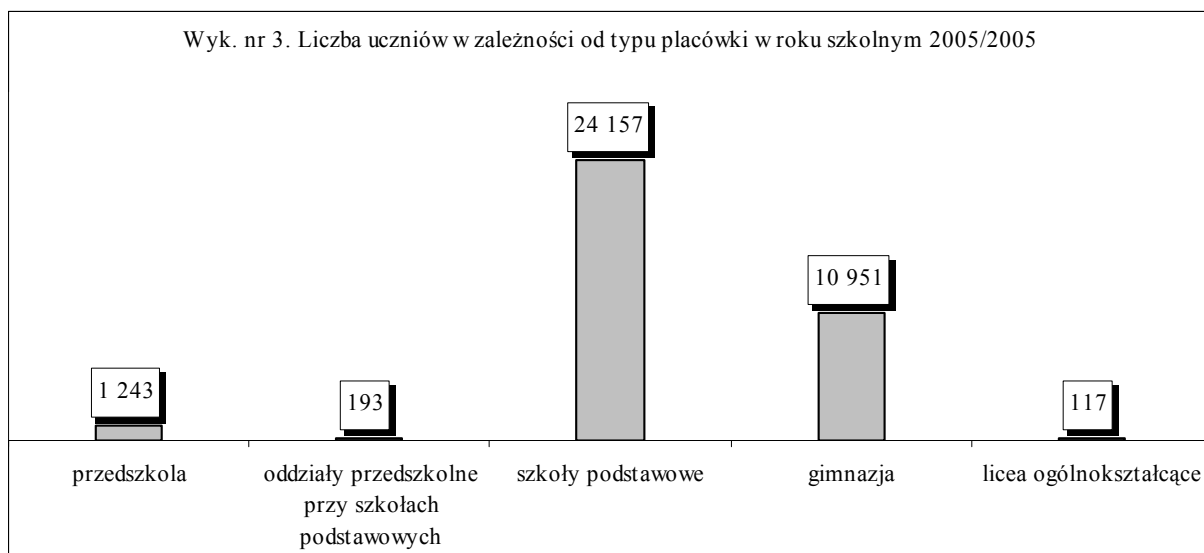
V. Załączniki

Załącznik nr 1

Liczba placówek prowadzących nauczanie języka niemieckiego jako języka ojczystego w roku szkolnym 2005/2006. Zestawienie opracowane na podstawie danych GUS.

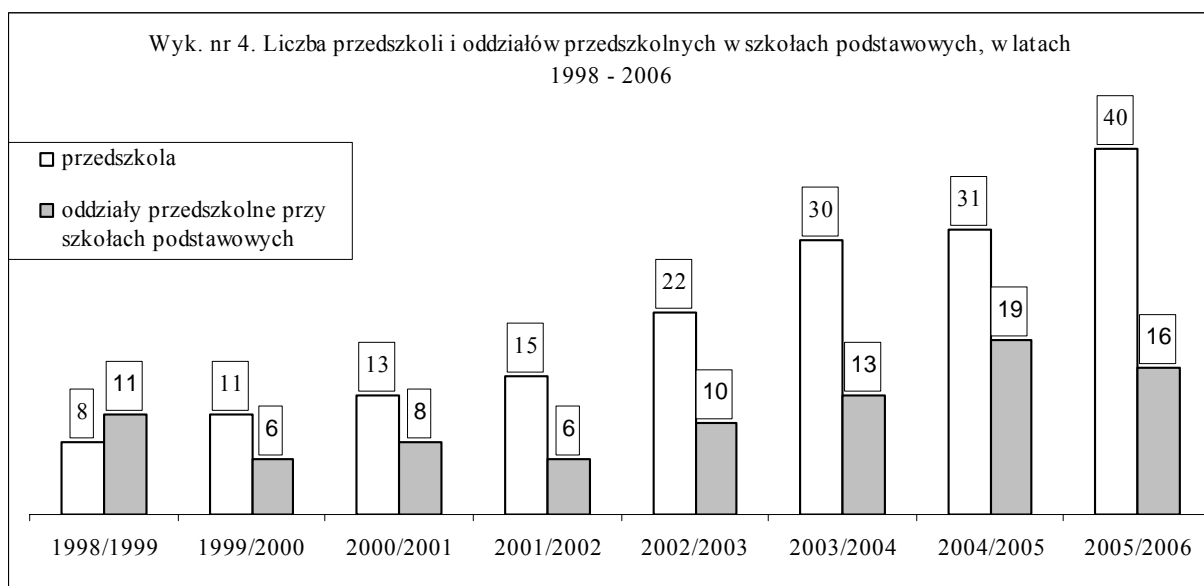

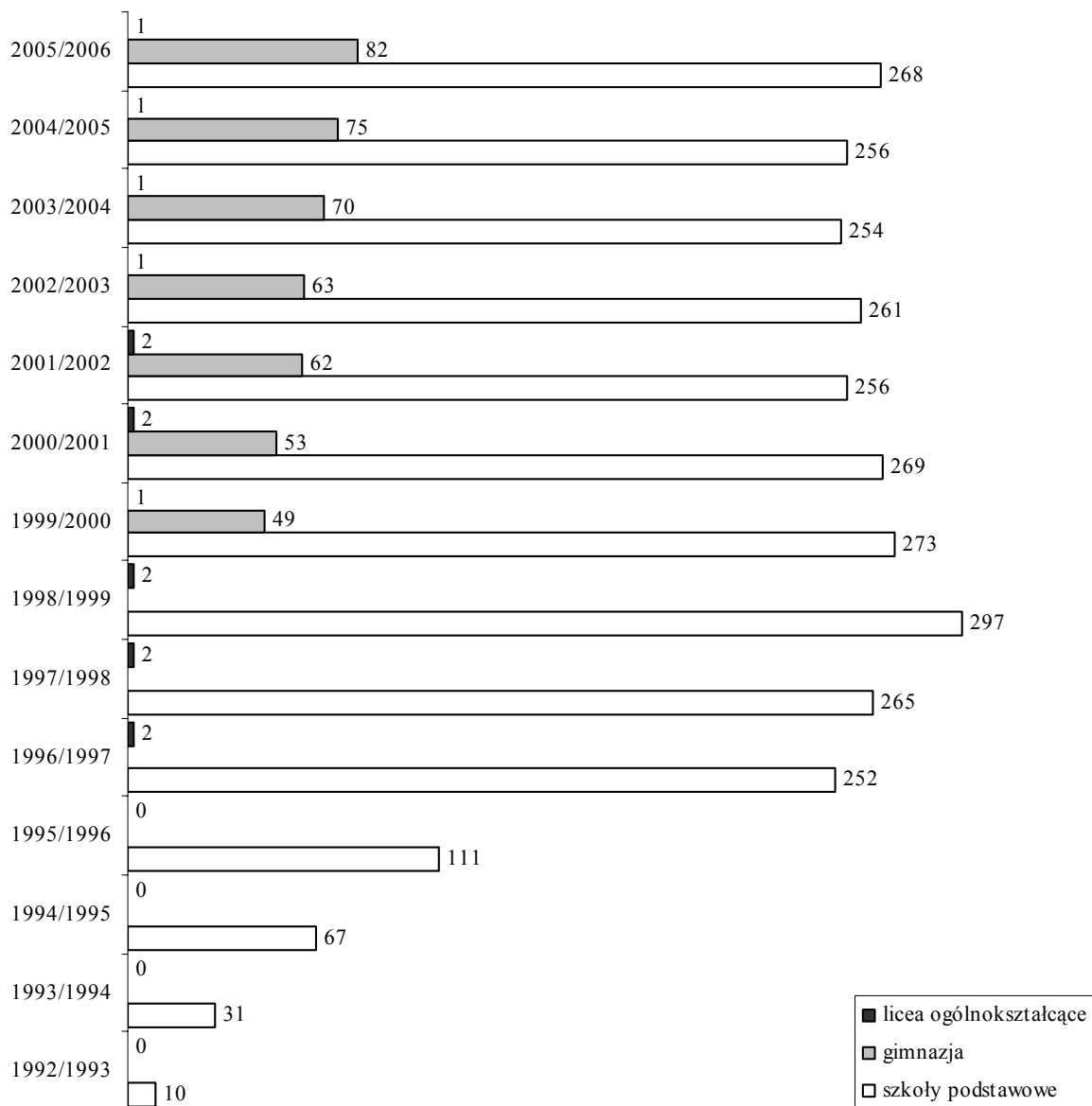

Załącznik nr 2

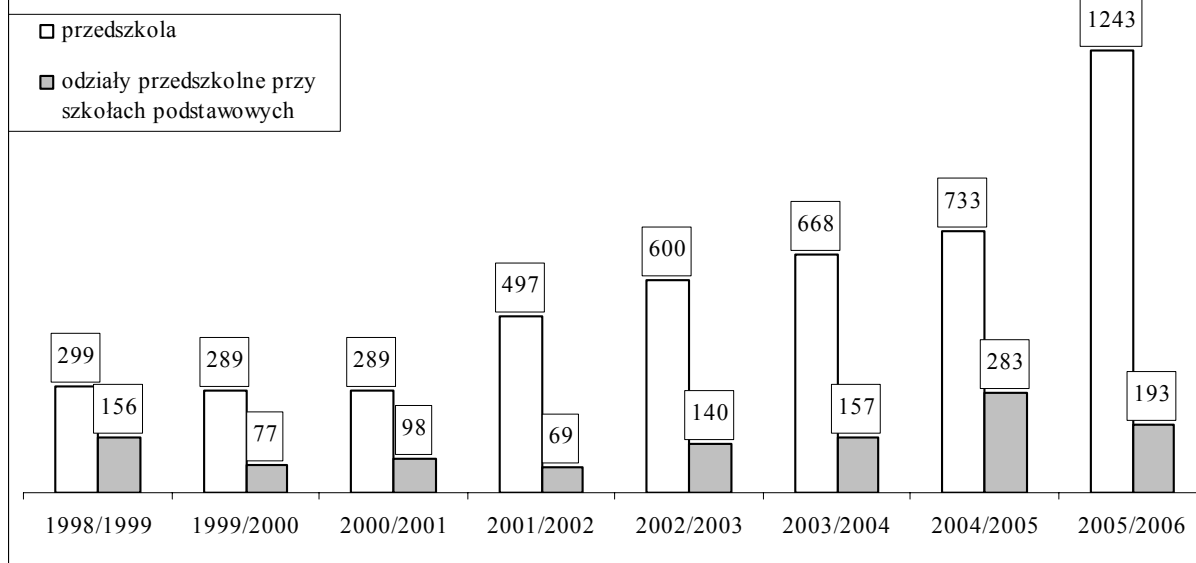
Dynamika zamian sieci szkolnej i liczby uczniów w latach szkolnych 1992-2006

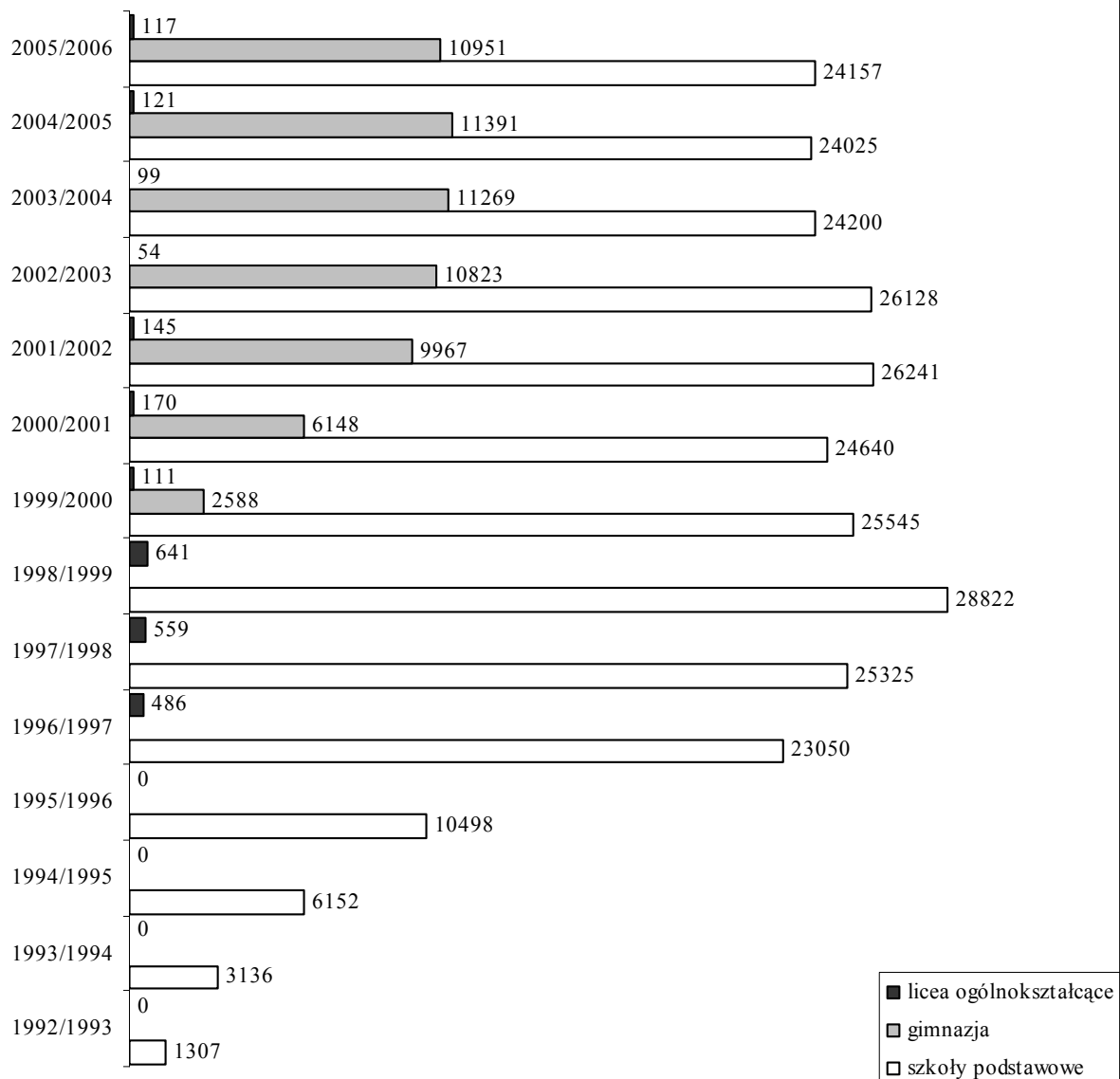
Wyk. nr 5. Liczba szkół podstawowych, gimnazjów i liceów w latach 1992 - 2006

Wyk. nr 6. Liczba dzieci w przedszkolach i oddziałach przedszkolnych przy szkołach podstawowych, w latach 1998 - 2006

Wyk. nr 7. Liczba uczniów w szkołach podstawowych, gimnazjach i liceach ogólnokształcących, w latach 1992 - 2006

Załącznik nr 3

Lista rzeczoznawców do spraw podręczników języka niemieckiego – według stanu na grudzień 2006 r.

1. **mgr Ewa CIEMNICKA**
Rekomendacja: Uniwersytet Łódzki
Adres do korespondencji: ul. Nawrot 30 m. 12, 90-055 ŁÓDŹ
Telefon: (0-42) 674-16-67
e-mail: e.ciemnicka@pbg.pl
2. **prof. dr hab. Jan ILUK**
Rekomendacja: Uniwersytet Śląski
Adres do korespondencji: Os. Kopernika 35, 34-330 ŻYWIEC
Telefon: (0-33) 861-49-35
3. **dr Alina JARZĄBEK**
Rekomendacja: Uniwersytet Warmińsko-Mazurski
Adres do korespondencji: ul. Pszenna 10, 10-833 OLSZTYN
Telefon: (0-89) 527-84-31, 0 601 781 086
e-mail: jarzabek@deutsch.info.pl
4. **prof. dr hab. Andrzej KĄTNY**
Rekomendacja: Uniwersytet Gdański
Adres do korespondencji: ul. Jabłońskiego 14/21, 80-766 GDAŃSK
Telefon: (0-58) 300-49-09
e-mail: filak@univ.gda.pl
5. **mgr Zofia KOTOWSKA**
Rekomendacja: Uniwersytet Warszawski
Adres do korespondencji: ul. Gubinowska 4 m. 108, 02-956 WARSZAWA
Telefon: (0-22) 651-90-52
6. **dr Halina MALEŃCZYK-BOGUSZEWSKA**
Rekomendacja: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
Adres do korespondencji: ul. Dragonów 14 m. 42, 20-554 LUBLIN
Telefon: (0-81) 526-93-99
e-mail: halimal@inca.pl
7. **dr hab. Kazimiera MYCZKO**
Rekomendacja: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Adres do korespondencji: ul. Jastarnicka 17, 60-472 POZNAŃ
Telefon: (0-61) 822-12-96
8. **dr hab. Waldemar PFEIFFER**
Rekomendacja: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Adres do korespondencji: ul. Urocza 41, 61-601 POZNAŃ
Telefon: 23-25-83
9. **mgr Jadwiga PISKORSKA**
Rekomendacja: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Adres do korespondencji: Pl. Pułaskiego 3 m. 5, 10-514 OLSZTYN
Telefon: (0-89) 527-34-39
e-mail: japis@poczta.fm
10. **dr hab. Halina STASIAK**
Rekomendacja: Uniwersytet Gdański
Adres do korespondencji: ul. E. Plater 10 m. 10, 80-522 GDAŃSK
Telefon: (0-58) 343-59-93

11. **dr Małgorzata STYPIŃSKA**

Rekomendacja: Uniwersytet Jagielloński

Adres do korespondencji: ul. Grota Roweckiego 39 m. 43, 30-348 KRAKÓW

Telefon: (0-12) 267-35-83

12. **dr Hanna SZARMACH-SKAZA**

Rekomendacja: Uniwersytet Warszawski

Adres do korespondencji: ul. Karczewska 25 m. 5, 05-400 OTWOCK

Telefon: (0-22) 779-34-26

13. **dr Marta TORENC**

Rekomendacja: Uniwersytet Warszawski

Adres do korespondencji: ul. Tamka 34A m. 9, 00-355 WARSZAWA

Telefon: (0-22) 826 50 02

e-mail: m.torenc@uw.edu.pl